

Tænkningsens udsving

Et essay om at tænke i en pandemisk situation

Martin Grünfeld

Medicinsk Museion & Center for Basic Metabolic Research (CBMR), KU
martin.grunfeld@sund.ku.dk

Grünfeld, Martin. (2020). Tænkningsens udsving: et essay om at tænke i en pandemisk situation. *Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund* nr 33, 167-172

SARS-CoV-2 medfører potentielt tør hoste, feber, vejrtrækningsbesvær og død. Imidlertid har virusset ikke kun inficeret organismer men også tanker. Det har skabt en præpositionel ubalance i vores tænkning. Med præpositionel ubalance mener jeg ikke, at vi har mistet evnen til at bruge præpositioner, men derimod at den pandemiske situation har givet tænkningen placeringsvanskeligheder. Placeringsvanskeligheder, der medfører, at vi ofte ender med at *under-* eller *over-tænke* situationen. Når vi forholder os til den pandemiske situation, svinger vi mellem at relatere til velkendte fortilfælde og fastholde en snert af kontrol, eller at se verdens (eller i det mindste de globale kapitalistiske systemers) kommende undergang. I dette essay ønsker jeg at tematisere denne ubalance ved at tage afsæt i en filosofisk debat, der begyndte med Giorgio Agambens polemiske angreb på den italienske regerings nedlukning, men som spredte sig parallelt med virusset på tværs af Europa. Efter at have diagnosticeret tænkningsens ubalance fokuserer jeg i resten af essayet på, hvordan vi i stedet for at søge balance kan se ubalancen som et udtryk for den *posthumane tilstand*, som kendetegner vores eksistens i det 21. århundrede. Ved at tage afsæt i noget så hverdagsligt som et dørhåndtag, vil jeg vise, hvordan den pandemiske situation accentuerer det mere-end-menneskelige, som vi altid allerede deler verden med, og som vi må forholde os til med fornyet intensitet og ikke forsøge at placere os *over* eller *under*, men *i*.

Tænkningens præpositionelle udsving: under- eller over-tænkning

Tre dage efter nedlukningen af ti mindre byer i Norditalien, skrev Agamben et indlæg til *Quodlibet*, hvori han betvivler den epidemiske situation og de politiske motiver bag nedlukningen. For Agamben fremstår nedlukningen som vanvittig, irrationel og komplet ubegrundet (Agamben, 2020). Nu er det let retrospektivt at se Agambens reaktion som fuldstændig løskoblet fra virkeligheden, men det er ikke mit ærinde her. Derimod er det værd at bemærke, at Agamben i sin kritik af politiske autoriteter sætter sin lid til en anden autoritet, nemlig en videnskabelig autoritet (CNR), der på dette tidspunkt hævder, at der ikke er nogen epidemi, og at Covid-19 i de fleste tilfælde kun fører til milde til moderate symptomer. Dette får Agamben til at kritisere nedlukningen som helt ude af proportioner i forhold til at virusset ikke er væsentligt anderledes, end den influenza som årligt rammer os. På den måde orienterer Agamben sig bagud mod det velkendte, hvilket leder ham til at undertænke situationen og se nedlukningen af Italien som en overreaktion. Agambens reaktion eksemplificerer derved tænkningens præpositionelle ubalance, idet han på samme tid under-tænker situationens mulige alvor og over-tænker regeringens reaktion.

Allerede dagen efter Agambens debatindlæg finder vi endnu et udsving, der markerer tænkningens placeringsvanskeligheder. Den franske filosof Jean-Luc Nancy reagerer i et kort indlæg i *Antinomie* på Agambens kritik ved at påpege to grundlæggende problemer (Nancy, 2020a). For det første glemmer Agamben en væsentlig forskel på Covid-19 og en almindelig influenza, nemlig at der findes en vaccine for almindelig influenza. Dernæst argumenterer Nancy ligesom Agamben med baggrund i videnskabelige autoriteter, at Covid-19 ikke er nogen almindelig influenza, fordi den indebærer en markant større dødelighed. Nancys fokus på dødelighed leder ham til pessimistisk at erklære, at hele vores civilisation er på spil. I et senere indlæg forsøger Nancy at forlige sig med situationen og optimistisk reformulere dens politiske potentiale som en *communovirus* (Nancy, 2020b). I begrebet *communovirus* ligger en dobbelt mening: en virus der kommer fra kommunismen og en virus, der forener os. Særligt den anden betydning er interessant her, fordi den eksemplificerer en svingning i tænkningen, der til forskel fra Agambens kritik peger fremad og (måske) over-tænker pandemiens politiske kraft i et optimistisk håb om en bedre verden efter pandemien.

Netop epidemiens manglende revolutionære effekter er udgangspunktet for Alain Badiou's reaktion på, hvad han ser som en simpel situation (Badiou, 2020).

Badiou forsøger at mane til besindighed ved at henvise til virussets navn. Den 11. februar 2020 annoncerede det *International Committee on Taxonomi of Viruses* SARS-CoV-2 som det officielle navn (Nature Publishing Group, 2020). For Badiou betyder 2-tallet alt – det markerer, at vi har mødt et lignende virus før (SARS). Med baggrund i en utrolig tiltro til videnskabelige taksonomier finder Badiou tryk i det bekendte, og konkluderer, at der ikke er noget exceptionelt ved situationen. Ligesom Agamben og Nancy baserer Badiou sin tænkning på videnskabelige autoriteter, der bliver et fast holdepunkt, men samtidig leder til vidt forskellige konklusioner. Modsat Agamben, ser Badiou ikke noget overvældende exceptionelt i de politiske autoriteters udøvelse af magt, og modsat Nancy ser Badiou ikke nødvendigheden af at gentænke fremtiden efter pandemiens rasen. I stedet isolerer Badiou sig i sin lænestol som en god Kartesianer (han beskriver selv sine tanker som kartesianske), betragter situationen på afstand og venter på at balancen mellem samfund og natur er genoprettet.

I den pandemiske situation svinger tænkningen mellem fortiden og fremtiden – mellem det vi engang kendte som det hverdagslige, og den usikre fremtid vi forsøger at forudsige og kontrollere. Nutiden bliver det, vi forsøger at sætte i parentes som en midlertidig tilstand – en coronatid. Ligesom Agamben, Nancy og Badiou klynger vi os til videnskabelige autoriteter som den sidste flig af kontrol med situationen. En flig, der kan lede til vidt forskellige konklusioner, hvilket burde lede os til at betvivle, hvordan vi skal forholde os til situationen, men som ganske overraskende leder de tre prominente filosoffer til at ytre sig uden den mindste snert af tvivl. Nancy bemærker selv, hvordan den kollektive bevidsthed i øjeblikket er domineret af selvsikkerhed, herredømme og beslutsomhed, men uden at underkaste sin egen tænkning samme form for selvrefleksivitet. Agamben bevæger sig uden betæneligheder fra det hypotetiske til det konstaterende i sin kritik. Og selv om Badiou glædeligt kalder sine tanker Kartesianske, mangler ethvert spor af den ellers så berømte metodiske tvivl. Derved inkarnerer de tre tankefigurer (Agamben, Nancy, Badiou) en grundlæggende spænding mellem tænkningens positive bidrag og den usikre situation, der giver anledning til tankerne. Hvis tænkningen skal forlige sig med situationen, må den tage udgangspunkt i den nutid vi befinder os i. En nutid karakteriseret af spænding og ubalance. Spændinger og ubalance, der kommer til udtryk i Slavoj Zizeks seneste bidrag til debatten i bogen *Pandemic!*, hvor Zizek svinger mellem optimisme og pessimisme, klarhed og usikkerhed, det kendte og ukendte, kontrol og begrænsninger, drømme og mareridt (Zizek, 2020). Når vi skal håndtere sådanne udsving, er videnskabelige autoriteter ikke nok, derimod kræver det at vi forliger os med livets *underlag*, de

mikroskopiske lag, som altid allerede overskrider vores betryggende begrebslige adskillelser mellem natur og kultur, indre og ydre, selv og verden.

Dørhåndtaget og kontakten med det mere-end-menneskelige

I en pandemisk situation har vi brug for et fast holdepunkt, men vores vaner og hverdag bliver forstyrrede. Selv de simpleste gøremål som det at åbne en dør bliver komplicerede. Men netop i dette hverdagslige sammenbrud finder vi en anden åbning for tænkningen – en mulighed for, med udgangspunkt i en nutidig diskrepans, at forlige os med en posthuman tilstand, der præger vores eksistens. Lad os derfor tage udgangspunkt i den almindeligvis så simple handling at åbne en dør.

Hvorfor fumler jeg denne dag i marts, hvor jeg forsøger at åbne døren til et bageri på Amager? Jeg forsøger at presse dørhåndtaget ned med min albue, mens jeg maser hele min krop mod døren for at komme ind, men uden held. I stedet trækker jeg mit ærme ned over min hånd og bevæger mig indenfor. Vi plejede at være i stand til at bevæge os gennem vægge uden besvær takket være opfindelsen af døre. Som Bruno Latour i skikkelse af pseudonymet Jim Johnson bemærker, er vægge en fin opfindelse, men hvis der ikke var nogle huller i dem, ville vi ikke kunne komme hverken ind eller ud, og dog, hvis vi blot laver huller i væggene, ville alt og alle kunne komme ind og ud (Johnson, 1988). I Latours analyse spiller hængsler en central rolle, men de løser ikke det grundproblem, han identificerer, nemlig at vi glemmer at lukke døre efter os. I dag problemet dog ikke, at vi glemmer at lukke døre, men at vi har vanskeligt ved at åbne dem. Mens Latour besynger hængsler og dørlukkere, glemmer han overraskende nok dørhåndtaget i sin analyse, men det er netop dørhåndtaget, der skaber problemer for os i den pandemiske situation.

Sædvanligvis giver dørhåndtag os ikke anledning til megen opmærksomhed. Det er først, når dørhåndtaget binder, at vi bliver opmærksomme på, at vi forsøger at presse det ned for at komme ind eller ud (Dreyfus, 1991:70). Ifølge Martin Heidegger er det når værktøj ikke virker, at det træder ud af sin usynlighed og påkalder vores opmærksomhed. Og dog var dørhåndtaget til bageren ikke gået i stykker, det bandt ikke, og da jeg endelig fik fat med min hånd i ærmet, kom jeg indenfor uden større problemer. Alligevel er Heideggers analyse af værktøj ikke helt uden relevans her, for hvis man følger Graham Harmans genlæsning af

Heideggers analyse, angår den mere end blot nedslidte hamre og andet værktøj, der ikke længere virker, idet enhver entitets væremåde kan ændre sig fra at være *ved-hånden* til *for-hånden* (Harman, 2002:48). Her vil jeg ikke vurdere legitimiteten af Harmans genfortolkning, men understrege at i min håndtering af det specifikke dørhåndtag på Amager den dag i marts skete der et tydeligt skift – et brud med min hjemmевante omgang med verden.

Selv den tålmodige læser vil på nuværende tidspunkt måske undre sig over, hvorfor dørhåndtagets nedbrud er vigtigt midt i en pandemi. Det er det, fordi det peger i retning af et sammenbrud i vores hverdagslige omgang med verden og markerer den usikkerhed, der følger med en pandemisk situation. Ydermere bliver det brud, der udspiller sig i vores håndtering af dørhåndtag, knapper, gelændere osv. også en *kontaktflade* med det mere-end-menneskelige. En kontaktflade, der ikke blot skaber en passage mellem indenfor og udenfor, men også mellem indre og ydre. En kontaktflade, der ikke blot fungerer som et adgangspunkt til at komme ind og ud af bygninger, men som skaber en forbindelse mellem krop og virus. Dørhåndtagets sammenbrud bliver en passage, der accentuerer det mere-end-menneskelige, som ikke kan afgrænses som en natur adskilt fra samfundet, men som en iboende del af vores hverdag. En *posthuman tilstand*, hvor vi ikke længere er monarker, der hersker over væsnerne, men er implicerede og forbundne iblandt væsnerne (Bryant, 2011:44). En tilstand, der fordrer, at vi forandrer vores sædvanlige reaktionsmønstre og tankefigurer og bevæger os udover *antropocentrismen* og indser vores ansvar i en tid mærket af klimakriser og accelereret kapitalisme (Braidotti, 2019). Med andre ord: at vi ikke placerer os *over* eller *under*, men netop indser, at vi er midt *i* den og tager det ansvar denne placering påkræver.

Litteratur

- Agamben, G. (26. Februar, 2020). The Invention of an Epidemic. I Foucault, M., Agamben, G., Nancy, J.L., Esposito, R., Benvenuto, S., Dwivedi, D., S., M., Ronchi, R., & de Carolis, M. (2020). Coronavirus and philosophers. <https://www.journal-psychoanalysis.eu/coronavirus-and-philosophers/>. Tilgået 05.06.2020.
- Badiou, A. (23 March, 2020). On the Epidemic Situation. <https://www.versobooks.com/blogs/4608-on-the-epidemic-situation>. Tilgået 05.05.2020.
- Braidotti, R. (2019). Posthuman knowledge. Medford MA: Polity.
- Bryant, L. R. (2011). The Democracy of Objects. s.l.: Open Humanities Press.
- Dreyfus, H. L. (1991). Being-in-the-world: A commentary on Heidegger's Being and time, division I. Cambridge, Mass., London: MIT Press.

- Harman, G. (2002). *Tool-being: Heidegger and the metaphysics of objects*. Chicago: Open Court.
- Johnson, J. (1988). *Mixing Humans and Nonhumans Together: The Sociology of a Door-Closer*. *Social Problems*, 35(3), 298–310.
- Nancy, J.L. (2020a). *Viral Exception*. I *The Invention of an Epidemic*. I Foucault, M., Agamben, G., Nancy, J.L., Esposito, R., Benvenuto, S., Dwivedi, D., S., M., Ronchi, R., & de Carolis, M. (2020). *Coronavirus and philosophers*. <https://www.journal-psychoanalysis.eu/coronavirus-and-philosophers/>. Tilgæet 05.06.2020.
- Nancy, J.L. (2020b). *Communovirus*. <https://www.versobooks.com/blogs/4626-communovirus>. Tilgæet 05.06.2020.
- Nature Publishing Group (2020). *Coronavirus: the first three months as it happened*. <https://www.nature.com/articles/d41586-020-00154-w>. Tilgæet 30.07.2020.
- Zizek, S. (2020). *PANDEMIC!: Covid-19 shakes the world*. [S.l.]: Polity Press.